

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

Vol. XXXI/XXXII, 6

Sectio AAA

1976/1977

Institut Fizyki UMCS
Zakład Fizyki Ogólnej i Dydaktyki Fizyki
Kierownik: doc. dr hab. Danuta Stachórska

Marek SOWA, Juliusz SIELANKO

Termodyfuzja w mieszaninach gazów i par niektórych związków organicznych

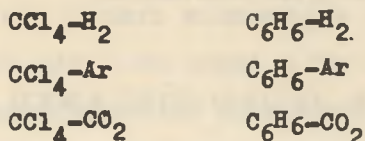
Термодиффузия в смеси газов и пар некоторых органических соединений

Thermal Diffusion in the Gases and Some Organic Compound System

Badania zależności stałej termodyfuzji α od koncentracji dla dwuskładnikowych mieszanin, w których jednym ze składników jest gaz wieloatomowy, stanowią ciekawy problem ze względu na występowanie w pewnych przypadkach oscylacji, których nie przewidyują zarówno teoria Chapmana-Enskog, jak i uwzględniająca zderzenia niesprężyste teoria Monchicka [1, 2, 3]. Tak np. badania przeprowadzone przez G h o s h i B a r u a [4] oraz A c h a r y y a [5] wykazały istnienie fluktuacji zależności α od koncentracji dla mieszanin $^{20}\text{Ne}-\text{CH}_4$ i H_2-He , które interpretowane są jako wpływ zderzeń niesprężystych na proces termodyfuzji. W obu przypadkach, zarówno dla mieszaniny $^{20}\text{Ne}-\text{CH}_4$ jak i H_2-He , składnik cięższy charakteryzował się mniejszym parametrem zderzeń.

W tej pracy przedstawiono wyniki badań przebiegu termodyfuzji w mieszaninach zawierających jako jeden ze składników cząsteczki wieloatomowych związków organicznych o wysokiej symetrii, takich jak CCl_4 i C_6H_6 w stanie lotnym. Przy czym, we wszystkich przypadkach cięższy składnik ma większy parametr zderzeń σ od lżejszego.

Badania eksperymentalne przeprowadzono na zmodyfikowanym 20-stopniowym separatorze wahadłowym, opisanym dokładnie w pracy [6]. Pomiar zależności stałej termodyfuzji α od koncentracji i temperatury przeprowadzono dla następujących mieszanin:

Stałą termodyfuzji wyliczano z poprawionego wzoru ze względu na mechaniczny ruch pompki mieszającej gaz oraz geometrię kapilar separatora wahadłowego [7]:

$$\alpha^* = \alpha \left(1 + \frac{D_{12} \cdot t_p \cdot A_c}{2Al} \right) \quad (1)$$

gdzie: α^* - stała α poprawiona ze względu na mechaniczny ruch pompki mieszającej gaz oraz geometrię kapilar,

D_{12} - współczynnik dyfuzji dla danej mieszaniny,

t_p - okres pompowania gazu,

A_c - przekrój kapilary,

A - maksymalna wartość przemieszczanej objętości gazu,

l - długość kapilary,

α - stała termodyfuzji określona z pomiaru i przedstawiona wzorem:

$$\alpha = \frac{[\Delta S]_N}{N x_1 x_2 \ln T_1 / T_0} \quad (2)$$

gdzie:

$[\Delta S]_N = x_1^1 - x_1^0$ - rozdzielanie mierzone doświadczalnie,

x_1^0 - koncentracja składnika pierwszego w obszarze mieszaniny o temperaturze T_0 ,

x_1^1 - koncentracja składnika pierwszego w obszarze mieszaniny o temperaturze T_1 ,

N - liczba stopni separatora.

Celem porównania wyników eksperymentalnych z teoretycznymi, stałą termodyfuzji α wyliczono z teorii Chapmana-Enskog'a [8] oraz teorii uwzględniającej wewnętrzne stopnie swobody cząstek, podanej przez Monchick'a [1, 2, 3]. Stała termodyfuzji α w pierwszym przybliżeniu, zgodnie z teorią Monchicka, dla mieszanin dwuskładnikowych ma postać:

$$\alpha_{12} = \frac{1}{5k} \frac{\mu_{12}(6C_{12}^* - 5)}{n [D_{12}]_1} \left(\frac{\lambda_{1trans}^\infty}{x_2 m_2} - \frac{\lambda_{1trans}^\infty}{x_1 m_1} \right) \quad (3)$$

gdzie:

$k = 1,38 \cdot 10^{-16}$ erg / stop - stała Boltzmana,

m_1, m_2 - masy molekuł,

$\mu_{12} = \frac{m_1 m_2}{m_1 + m_2}$ - masa zredukowana,

$[D_{12}]_1$ - współczynnik dyfuzji zwykłej / pierwsze przybliżenie/,

x_1, x_2 - koncentracje składnika pierwszego i drugiego,

$\lambda_{1trans}^\infty, \lambda_{2trans}^\infty$ - współczynniki przewodnictwa cieplnego uwzględniające zderzenia niesprężyste, zdefiniowane w następujący sposób:

$$\lambda_{1trans}^\infty = 4X_1 \left| \begin{array}{ccc|c} \lambda_{12}^{10,10} & \lambda_{11}^{10,01} & \lambda_{12}^{10,01} & X_1 \\ \lambda_{22}^{10,10} & \lambda_{12}^{10,01} & \lambda_{22}^{10,01} & X_2 \\ \lambda_{12}^{01,10} & \lambda_{11}^{01,01} & 0 & X_1 \\ \lambda_{22}^{01,10} & 0 & \lambda_{22}^{01,01} & X_2 \end{array} \right| \quad (4)$$

przy czym λ_{2trans}^∞ otrzymamy przez zamianę wskaźnika 1 na 2. Elementy L_{ij} można podzielić na 3 grupy. Do pierwszej z nich zaliczyć można elementy $L_{ij}^{10,01}$, które zawierają wyłącznie wyrażenia zależne od zderzeń niesprężystych. Elementy te

granicznym przypadku /dla mieszanin gazów bez wewnętrznych stopni swobody/ są równe zero. Druga grupa ϵ_{1ij} /to także elementy zależne od zderzeń niesprężystych, ale nie równych zeru w granicznym przypadku braku zderzeń niesprężystych. Elementy tej grupy w przypadku występowania wyłącznie zderzeń sprężystych przyjmują postać zdefiniowaną w pracy [9]. Trzecia grupa ϵ_{2ij} /to elementy zawierające wyrażenia zarówno zależne od zderzeń sprężystych, jak i niesprężystych.

Obliczenia przeprowadzono dla potencjału oddziaływań międzycząsteczkowych Lennarda-Jonesa 12-6. Przy wyznaczaniu zależności stałej termodyfuzji α od koncentracji zarówno wyniki eksperymentalne, jak i obliczenia teoretyczne dotyczą średniej temperatury $\bar{T} = 316,7^\circ\text{K}$. Przy wyznaczaniu stałej α z teorii korzystano z parametrów potencjału oddziaływań międzycząsteczkowych podanych w tab. 1 oraz stałych gazowych zamieszczonych w tab. 2.

Tab. 1. Parametry potencjału oddziaływań międzycząsteczkowych Lennarda-Jonesa 12-6 [9]

Mieszanina	σ_1 [Å]	σ_2 [Å]	ϵ_{12} [Å]	ϵ_1/k [°K]	ϵ_2/k [°K]	ϵ_{12}/k [°K]
$\text{CCl}_4\text{-H}_2$	5.881	2.915	4.398	327	38	111.4
$\text{CCl}_4\text{-Ar}$		3.41	4.6455		119	197.3
$\text{CCl}_4\text{-CO}_2$		3.996	4.938		190	249.3
$\text{C}_6\text{H}_6\text{-H}_2$	5.628	2.915	4.2715	335	38	112.8
$\text{C}_6\text{H}_6\text{-Ar}$		3.41	4.519		119	199.7
$\text{C}_6\text{H}_6\text{-CO}_2$		3.996	4.812		190	252.3

Ryciny 1-6 przedstawiają wyniki zależności stałej termodyfuzji α od koncentracji, otrzymane na drodze doświadczalnej oraz obliczone teoretycznie. Z rysunków tych wynika, że zarówno teoria Chapmana-Enskog, jak i uwzględniająca zderzenia niesprężyste teoria Monchicka nie ujmują w zadowalający sposób zjawisk zachodzących podczas przebiegów termodyfuzyjnych w badanych mieszaninach. W niektórych przypadkach, np. w mieszaninach zawierających

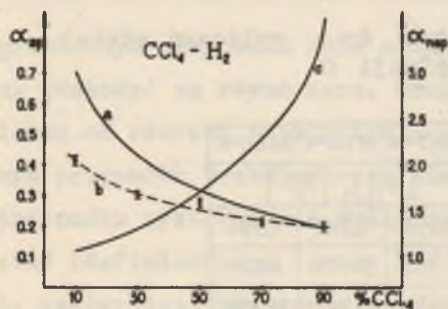
Tab. 2. Stałe gazowe potrzebne do wyliczeń stałej termodyfuzji α

Gaz	C_{rot}	C_{int}	Z_{rot}	316,7°K	351,4°K	384,5°K
				$[D_{11}]_1 \left[\frac{cm^2}{s} \right]$		
CCl_4	$\frac{3}{2}k$	6,2k	¹⁾ 3,4 ₂₎ 5,2	0,256	0,3151	0,384
C_6H_6	$\frac{3}{2}k$	6,2k	¹⁾ 4,8 ₂₎ 7,8	0,388	0,478	0,571
H_2	k	k	200	17,40	20,71	24,318
Ar	0	0	∞	2,230	2,684	3,146
CO_2	k	1,78k	¹⁾ 1,84 ₂₎ 2,5	1,321	1,606	1,896
				327,3°K	349,3°K	360,9°K
N_2O	k	¹⁾ 1,59k	1,93	1,439	1,632	1,728
Ne	0	0	∞	6,415	7,192	7,543

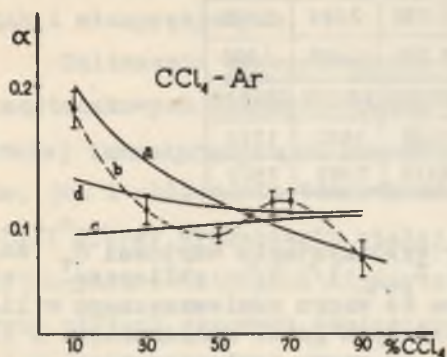
C_{rot} , C_{int} - obliczone przy wykorzystaniu wartości C_v zaczerpniętych z literatury [11]; Z_{rot} 1/, 3/ - obliczone ze wzoru Parkera [10], 2/ - obliczone ze wzoru zamieszczonego w literaturze [12]; Z_{rot} - dla pozostałych gazów zaczerpnięto z literatury [2, 3]; D_{11} - obliczone ze wzoru zamieszczonego w literaturze [9].

wodór, przebieg krzywej teoretycznej, uwzględniającej zderzenia niesprężyste, zupełnie nie zgadza się z wynikami doświadczalnymi i krzywą wykreśloną na podstawie teorii Chapmana-Enskoga. Obserwuje się w tym przypadku wzrost stałej α_M /obliczanej z teorii Monchicka/ wraz ze wzrostem procentowej zawartości czterochloru węgla, podczas gdy wyniki doświadczalne oraz krzywa Chapmana-Enskoga wskazują na przebieg odwrotny.

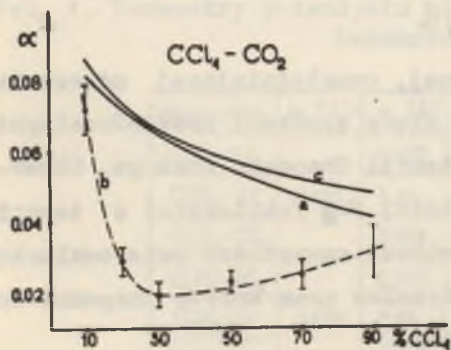
Zdaniem autorów tej pracy rozbieżność ta spowodowana jest dużą różnicą mas tych mieszanin /stosunek mas CCl_4-H_2 wynosi ~ 76 , $C_6H_6-H_2 \sim 39$ /. Wraz ze zmniejszeniem się stosunku mas, np. dla mieszaniny CCl_4-Ar /stosunek mas ~ 4 /, przebieg krzywej, uwzględniający zderzenia niesprężyste, jest już bardziej zbliżony do wyników doświadczalnych. Natomiast w przypadku niedużej różnicy mas, np. mieszanin C_6H_6-Ar i $C_6H_6-CO_2$ /stosunek mas ~ 2 /, otrzymuje się zupełnie dobrą zgodność z doświadczeniem. Warto tu podkreślić, że

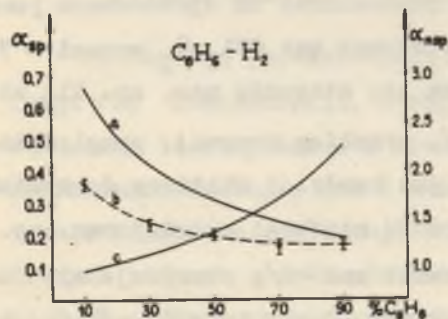
Ryc. 1. Zależność stałej termodyfuzji α od koncentracji: mieszanina $\text{CCl}_4\text{-H}_2$, $\bar{T} = 316,7^\circ\text{K}$, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/

Ryc. 2. Zależność stałej termodyfuzji α od koncentracji: mieszanina $\text{CCl}_4\text{-Ar}$, $\bar{T} = 316,7^\circ\text{K}$, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c, d - krzywe teoretyczne /teoria Monchicka/, $Z_{11} = 3,4$, $Z_{11} = 5,2$

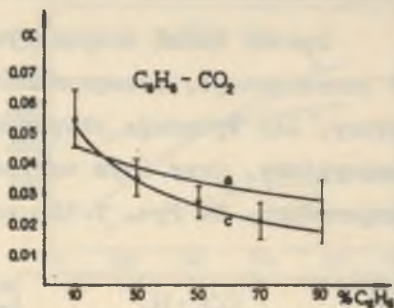
Ryc. 3. Zależność stałej termodyfuzji α od koncentracji: mieszanina $\text{CCl}_4\text{-CO}_2$, $\bar{T} = 316,7^\circ\text{K}$, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/

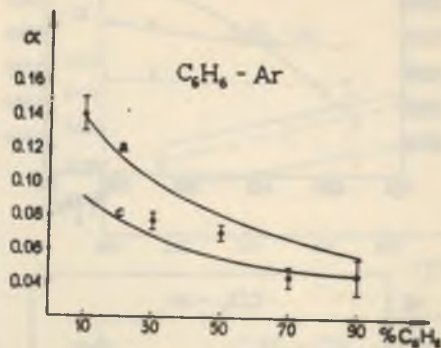
Ryc. 4. Zależność stałej termodyfuzji α od koncentracji: mieszanina $\text{C}_6\text{H}_6\text{-H}_2$, $\bar{T} = 316,7^\circ\text{K}$, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/

Ryc. 5. Zależność stałej termodyfuzji α od koncentracji: mieszanina C_6H_6 -Ar, $\bar{T} = 316,7$ °K, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/, $\bar{I}$ -punkty doświadczalne

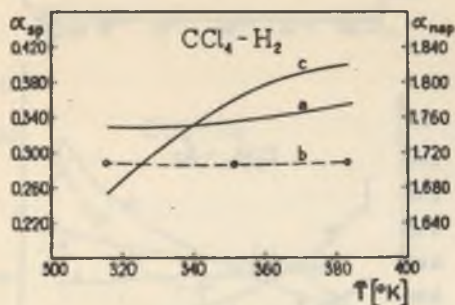

Ryc. 6. Zależność stałej termodyfuzji α od koncentracji: mieszanina C_6H_6 -CO₂, $\bar{T} = 316,7$ °K, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/, $\bar{I}$ - punkty doświadczalne

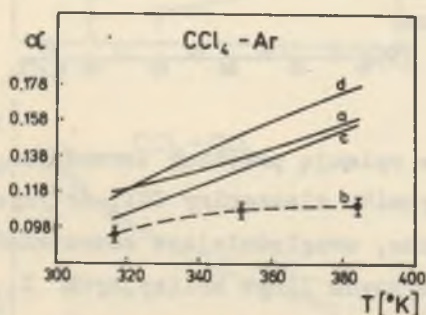

krzywe Chapmana-Enskoga dość dobrze opisuja przebieg termodyfuzji w badanych mieszaninach. W przypadku mieszaniny CCl_4 -Ar /ryc. 2/ wykreślono dwie krzywe teoretyczne, uwzględniające zderzenia niesprężyste, dla dwu różnych rotacyjnych liczb kolizyjnych $Z_{11} = 3,4$ i $Z_{11} = 5,2$. Wartość liczby kolizyjnej $Z_{11} = 5,2$ obliczono na podstawie wyników uzyskanych w pracy [12]. Jak widać z rysunku, przyjęcie tej rotacyjnej liczby kolizyjnej dość wyraźnie poprawiło zgodność krzywej teoretycznej z eksperymentem. W przypadku mieszaniny CCl_4 -CO₂ /ryc. 3/ obliczenia przeprowadzone dla obu rotacyjnych liczb kolizyjnych nie zmieniły w istotny sposób przebiegu krzywej teoretycznej. W przypadku mieszanin CCl_4 -Ar, CCl_4 -CO₂ dla krzywych eksperymentalnych można zaobserwować występowanie maksimów i minimów, których istnienia nie przewiduje żadna z teorii. Podobne maksima i minima otrzymali A c h a r y ya i B a r u a [13], badając termodyfuzję w mieszaninach Ar-CH₄.

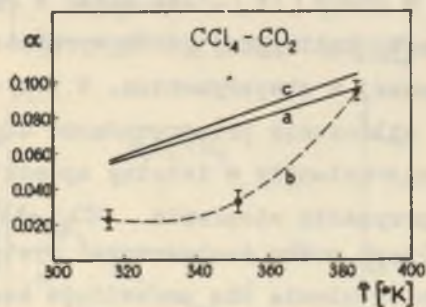
Oprócz badań dotyczących zależności stałej termodyfuzji α od koncentracji, przeprowadzono pomiary jej zależności od temperatury. Jak wykazuje eksperyment, stała termodyfuzji jest funkcją temperatury, przy czym wartość jej na ogół rośnie wraz ze wzrostem temperatury. Na ryc. 7-12 podane są wyniki badań 6 wcześniej

Ryc. 7. Zależność stałej termodyfuzji α od temperatury: mieszanka $\text{CCl}_4\text{-H}_2$ /50%-50%/, a - krzywa teoretyczna/teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna/teoria Monchicka/

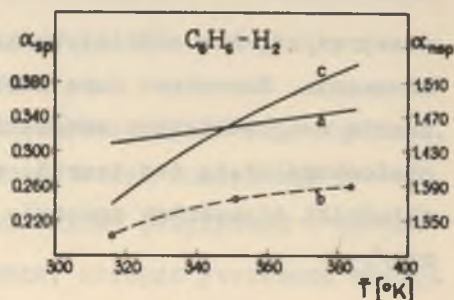
Ryc. 8. Zależność stałej termodyfuzji α od temperatury: mieszanka $\text{CCl}_4\text{-Ar}$ /50%-50%/, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c, d - krzywe teoretyczne /teoria Monchicka/, $Z_{11} = 3,4$, $Z_{11} = 5,2$

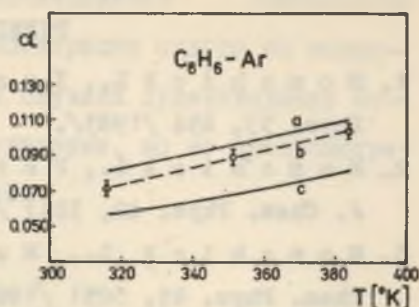
Ryc. 9. Zależność stałej termodyfuzji α od temperatury: mieszanka $\text{CCl}_4\text{-CO}_2$ /50%-50%/, a - krzywa teoretyczna/teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/

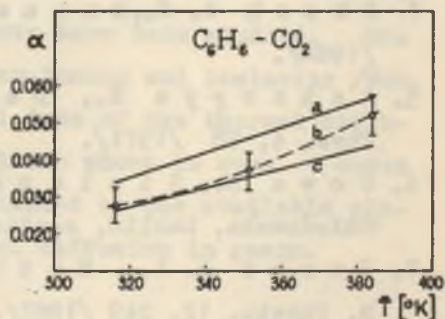
Ryc. 10. Zależność stałej termodyfuzji α od temperatury: mieszanina $C_6H_6-H_2$ /50%-50%/, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/

Ryc. 11. Zależność stałej termodyfuzji α od temperatury: mieszanina C_6H_6-Ar /50%-50%/, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/

Ryc. 12. Zależność stałej termodyfuzji α od temperatury: mieszanina $C_6H_6-CO_2$ /50%-50%/, a - krzywa teoretyczna /teoria Chapmana-Enskoga/, b - krzywa doświadczalna, c - krzywa teoretyczna /teoria Monchicka/

wymienianych mieszanin. Podobnie jak dla zależności stałej termodyfuzji α od koncentracji, najlepszą zgodność krzywych teoretycznych z doświadczeniem otrzymano dla mieszanin C_6H_6-Ar i $C_6H_6-CO_2$ /ryc. 11, 12/. Jest rzeczą ciekawą, że zależność α od temperatury jest mniej czuła na wpływ zderzeń niesprężystych.

Przedstawione badania wskazują, że obydwie teorie nie opisują dokładnie zjawisk zachodzących podczas termodyfuzji w badanych mieszaninach. Rozbieżności między doświadczeniem a wynikami uzyskanymi z teorii Chapmana-Enskoga wytłumaczyć można występowaniem zderzeń

niesprężystych w oddziaływaniach międzycząsteczkowych badanych mieszanin. Natomiast dużą rozbieżność wyników doświadczalnych z teorią uwzględniającą zderzenia niesprężyste wytłumaczyć można niedoskonałością tej teorii, szczególnie dla przypadków, gdy składniki mieszaniny znacznie różnią się masami /duże stosunki mas/.

PISMIENICTWO

1. Monchick L., Yun K. S., Mason E. A.: J. Chem. Phys. 39, 654 /1963/.
2. Monchick L., Pereira A. N. G., Mason E. A.: J. Chem. Phys. 42, 3241 /1965/.
3. Monchick L., Munn R. J., Mason E. A.: J. Chem. Phys. 45, 3051 /1966/.
4. Ghosh A. K., Barua A. K.: J. Chem. Phys. 48, 5238 /1968/.
5. Acharyya S., Datta K. K.: J. Phys. D: Appl. Phys. 4, 78 /1971/.
6. Sowa M., Sielanko J.: Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, Lublin, sectio AA, 4, 43 /1974/1975/.
7. Joshi R. K., Mathur B. P., Saxena S. C.: M. Physic. 12, 249 /1967/.
8. Chapman S., Cowling T. T.: The Mathematical Theory of Non-Uniform Gases, Cambridge University Press 1953.
9. Hirschfelder J. O., Curtiss C. F., Bird R. B.: Molecular Theory of Gases and Liquids, London 1964.
10. Parker J. G.: Phys. Fluids 2, 449 /1959/.
11. Jeans J.: An Introduction to the Kinetic Theory of Gases, Cambridge 1967.
12. Cukrowski A. S.: Chem. Phys. Lett. 12, 514 /1972/.
13. Acharyya S., Barua A. K.: J. Phys. Soc. Japan. 31, 250 /1971/.

РЕЗЮМЕ

В работе описаны исследования термодиффузии в смесях, содержащих молекулы многоатомных органических соединений с высокой симметрией. Сравнено экспериментальные результаты с теорией Чапмана-Энскога и с теорией Мончика, которая учитывает неупругие столкновения. Экспериментальные исследования зависимости коэффициента термодиффузии α от концентрации одного из компонентов смеси подтверждают в некоторых случаях существование осцилляций, наблюдаемых также другими авторами, но не предусмотренных ни одной из выше упомянутых теорий.

SUMMARY

Thermal diffusion measurements in the system containing CCl_4 or C_6H_6 as one of the components have been studied. The results were compared with the Chapman-Enskog and inelastic /Monchick et al/ theories. Experimental data of the thermal diffusion factor as a function of composition shows in some cases the oscillation which cannot be explained by the available elastic or inelastic theories of thermal diffusion in gases.

Złożono w Redakcji 11 XI 1975 roku.

